

Тарас КОВАЛЕЦ
(Черновці)

КАЗАЦКАЯ СТРАТЕГИЯ В ВОССТАНИИ 1630 г. В УКРАИНЕ

В статті предпринята попытка выяснитъ стратегический план казацкого командования в восстании 1630 г. на Приднепровье и проследитъ его реализацию в ходе боевых действий.

Ключевые слова: казацкое восстание 1630 г., Тарас Федорович, стратегия, Станислав Конецпольский.

Taras KOVALETS
(Chernivtsi)

COSSACK STRATEGY IN THE UPRISING IN 1630 IN UKRAINE

The article deals with an attempt to investigate a strategic plan of Cossack command in the uprising in 1630 and to trace its implementation in the fighting.

Key words: Cossack uprising in 1630, Taras Fedorovich, strategy, Stanislav Konietpolskyj.

УДК: 94 (477) «17/18»

Михайло НЕЧИПОРЕНКО
(Чернівці)

РІД САМОЙЛОВИЧІВ І ПОЧАТОК ПОЛІТИЧНОЇ КАР'ЄРИ ІВАНА САМОЙЛОВИЧА

У статті охарактеризовано походження родини Самойловичів та з'ясовано їх місце в українській історії. Особлива увага присвячена родинним зв'язкам майбутнього гетьмана, а також прослідковано його сходження по кар'єрній службі серед козацтва.

Ключові слова: гетьман, козацтво, Лівобережжя, Правобережжя, Запорозька Січ.

Українська гетьманська держава за роки свого існування мала чимало гетьманів. Усі вони були носіями автономного, чи незалежного устрою України. Втіленню цих ідей в життя вони присвятили все своє життя, поставивши за мету звільнення українського народу від панування чужинців. Однак серед великої кількості імен українських гетьманів є ряд керівників чиї дії й на сьогодні оцінюються неоднозначно. Серед них виокремлюється особистість гетьмана Івана Самойловича, якого часто називали користолюбним та владним. Однак незважаючи ні на що, саме за його правління настала певне стабілізація політичної ситуації, а Україна на короткий час об'єдналась під єдиною базою.

Діяльність Івана Самойловича стала об'єктом дослідження таких істориків, як М.Костомаров, С.Соловйов, які, спираючись на документальні

факти, вперше почали ґрунтовно досліджувати діяльність гетьмана. Детальний аналіз військовій діяльності та міжнародній політиці І.Самойловича дали такі дослідники, як О.Оглоблин, Т.Чухліб, О.Сокирко, Л.Мельник. Хоч останнім часом з'явилося ряд досліджень, присвячених періоду гетьманування І.Самойловича, все ж залишається ряд нез'ясованих фактів як біографічного характеру, так політичної діяльності.

Майбутній гетьман «обох сторін Дніпра» народився десь на початку 30-х років XVII ст. в родині православного священика Самійла Самойловича, через що його називали Поповичем¹. Рідне село останнього, Ходорків, лежить над річкою Ірпенем, приблизно на півдорозі між Житомиром і Фастовом. Дитинство Івана припало на епоху повстань проти польсько-шляхетської влади – останні з них вирували у 1637–1638 рр. – і наступний за тим період так званого «Золотого спокою», коли соціальне й релігійне гноблення українці у Речі Посполитій досягло апогею.

Становище України круто змінилося у 1648 р., коли початок Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького приніс із собою довгоочікувану волю, але разом з тим і тривалий неспокій, цілковиту нестабільність. Війна від самого початку набула міжнародної значущості: Хмельницький був змушений вдатися по допомогу до татар, а згодом у це протистояння втяглися Османська імперія, Російська держава² та ін.

Запеклі бої, що охопили козацьку Україну, змусили родину Самойловичів переїхати якнайдалі на схід, на Лівобережжя. Коли це відбулося, точно невідомо – з більшою або меншою впевненістю можна стверджувати, що не пізніше 1654 р. Іван на той час уже мав закінчити навчання в Києво-Могилянській колегії³. Поселилися вони у Красному Колядині, селі на закруті р.Ромен, кілометрів за тридцять південніше Конотопа, – воно належало тоді до Прилуцького полку. Помилковими слід вважати й твердження істориків С.М.Соловйова та М.І.Костомарова про те, що Самойловичі знайшли притулок у якомусь невідомому Старому Колядині⁴.

Родина Самійла Самойловича, як майже всі родини тих часів, була багатодітною. Вважається, що Іван мав трьох братів: Василя, Мартина й Тимофія, які пішли стопами батька – Василь займав парафію у Лебедині, а Тимофій – у Ромні. По смерті останнього (у 70-х або на початку 80-х років XVII ст.) на його парафію заступив Мартин⁵.

Про сестер Самойловича знаємо вкрай мало. Відомо, що Зиновія вийшла заміж за якогось Василя, котрого в одному російськомовному документі названо Софроновим, тобто сином Софрона. Цей Василь був заможним землевласником і мешкав на околицях Лебедина. У їхньому шлюбі з Зиновією народилося щонайменше троє дітей: Марія, Юхимія й Михайло⁶. Середульша близько 1680

р. вийшла заміж за відомого нам Павла Полуботка, майбутнього наступника гетьмана Івана Скоропадського. Сама Юхимія померла раніше за чоловіка, у 1717 р. Михайло (відомий як Галицький або Гадяцький) теж зіграв певну роль в українській історії. Зазвичай це відгалуження роду Самойловичів вважають дітьми згаданого вище Василя, лебединського протопопа, але таку версію слід визнати помилковою, бо, як довів С.І.Лунін, Софронівим він аж ніяк не міг бути⁷.

Найвірогідніше, на початку свого життєвого шляху Іван мав стати духовною особою – за прикладом батька. Однак новий період української історії дав йому змогу досить різко змінити пріоритети, відмовитися від кар'єри священнослужителя – припустімо, що така можливість щонайменше розглядалася, – і стати козаком. Втім, про життя Поповича за Богдана Хмельницького та його безпосередніх наступників по владі майже нічого не відомо (хіба тільки те, що через Красний Колядин саме в ту пору проїжджало російське посольство, яке прямувало на Переяславську раду). Не можна виключити й того, що на початку своєї діяльності молодий Іван не цурався й купецького промислу⁸.

Проте однією з вирішальних подій у його особистому житті став шлюб. У 50-х роках XVII ст. І. Самойлович побрався з Марією Голуб, дочкою Івана Григоровича Голуба-Багатого. В 1660 р. у них народився первісток Семен. Цей шлюб не лише подарував Івану трьох синів і двох дочок (Семена, Григорія, Якова, Параску й Анастасію), але й дозволив йому ввійти до кола впливової лівобережної старшини – шурина молодого Самойловича був одружений з онукою Петра Забіли, на початку 1660-х років – генерального судді⁹. Зіграв деяку роль у кар'єрі Поповича і впливовий у Прилуцькому полку рід Горленків (який за гетьманування Брюховецького очолив Лазар Горленко)¹⁰.

Слід нагадати, у який час Самойлович робив перші кроки на шляху, що привів його до гетьманської булави. Внутрішньополітична історія Лівобережжя 60 – 80-х роках XVII ст. розгорталася як боротьба кількох угруповань старшини із залученням внутрішніх і зовнішніх ресурсів (доноси в Москву були звичною справою), супроводжувана частими відставками, засланнями та навіть стратами. Козаки об'єднувалися на підставі родинних зв'язків, соціального (серед старшини було багато вихідців із дрібної, але гордовитої шляхти) або географічного походження (особливо виділялися запорожці)¹¹. Зрозуміло, що за таких обставин кар'єру робили або видатні полководці, яким був, наприклад, Іван Сірко, або люди розумні й підступні, як-от його антипод – Іван Самойлович.

З перших звісток про службу І. Самойловича у Війську Запорозькому відомо, що він певний час був сотенним писарем у Красному Колядині, бо, як писав С. Величко, «достатньо знав козакоруське письмо, був розумний, красної вроди, добрий,

схильний та прихильний до всіх людей»¹². Найпевніше, мова йде про початок 1660-х років, коли Україна вже поділилась надвоє. Згодом освіченість Самойловича вигідно вирізняла його з-поміж лівобережної старшини, бо замість багатьох козацьких ватажків підписуватися мусили їхні підлеглі – це видно з текстів договорів України з чужоземними монархами. За одностайними відгуками сучасників, він міг похвалитися розлогими знаннями та гарним почерком. Можна припустити, що не обійшлося без І. Самойловича (який десь у той час обіймав посаду чернігівського полкового писаря) і у 1667 р., коли київський воевода Петро Шереметев просив царя надіслати йому перекладача, тому що «...гетьман Іван Мартинович Брюховецький і полковники до нас, холопів твоїх, у листах своїх пишуть багато слів латинських, а в нас, холопів твоїх, перекладача немає»¹³.

Для Поповича з Ходоркова щасливі часи настали за гетьмана І. Брюховецького, при якому всюди верховодили запорожці. Самойлович одержав чин значкового товариша і почав доволі швидко просуватися вгору¹⁴. Саме тоді його помітив генеральний писар Степан Потребич-Гречаний. За сприяння цієї впливової людини він одержав сотницьку посаду у Веприку, містечку, що належало до Зінківського полку (на початку 1670-х рр. перейменованого в Гадяцький). Через багато років Іван, уже гетьман, віддячив старому Потребичу-Гречаному тим, що подарував йому село Римарівку та уряд гадяцького полкового судді (що його за якийсь час відібрав)¹⁵.

Маємо відомості про те, що в перші роки правління Брюховецького молодий Попович їздив як гетьманський посланець до Москви – одвіз полонених для допиту керівникові Приказу таємних справ дяку Дементію Башмакову і одержав за це нагороду соболями на п'ять карбованців¹⁶. У 1663 р. за допомогою того ж таки Потребича-Гречаного І. Самойлович на деякий час став наказним полковником Прилуцького полку, а після того обіймав посаду сотника на своїй другій батьківщині – у Красному Колядині¹⁷.

На цей час припадає остання спроба Речі Посполитої повернути собі втрачені східноукраїнські землі. Наприкінці 1663 р. величезне військо на чолі з королем Яном Казимиром, у якому були й правобережні козаки гетьмана Павла Тетері, а також союзні татари й німецькі найманці, переправилося через Дніпро біля Ржищева (кілометрів за 60 на південь від Києва), – наведенням моста керував майбутній правобережний гетьман Михайло Ханенко, – й отаборилося поблизу Остра¹⁸. У січні наступного року, головна армія під проводом Яна Казимира зазнала невдачі під Глуховом, біля російського кордону – тритижнева облога цього міста не принесла полякам нічого, крім значних втрат. Лівобережні козаки на чолі з Василем Дворецьким билися хоробро, а правобережні – неохоче, через

що в лютому й був розстріляний їхній наказний гетьман Іван Богун, славетний полководець і товариш Хмельницького. На Правобережжі на противагу походу поляків спалахнуло повстання, у якому найбільшу вагу мали запорожці Івана Сірка. Урешті польському королю довелося безславно відступити¹⁹.

Ян Казимир втратив чи не половину армії, але татари таки набрали багато ясиру. Син герцога де Грамона, Антуан Шарль де Грамон, який воював на боці поляків²⁰, писав, що татари, повертаючись через Україну в межі ханства, вбивали всіх людей, старших за шістьдесят років, дорослих чоловіків продавали на галери, хлопчиків залишали для втіх, жінок – для продовження роду й подальшого продажу²¹.

Ясна річ, сотник Прилуцького полку Самойлович не міг лишатися осторонь цих подій і був учасником оборони Лівобережжя, у якій, разом з козаками гетьмана Брюховецького, брали участь і російські війська (серед них були й калмики) під командуванням князів Григорія Ромодановського і Якова Черкаського²². У 1665 р., поступившись своєю посадою Денисові Сичу, Іван Самойлович очолив полк з «охочих» козаків, посланих гетьманом під Смоленськ на допомогу російським військам. Утім, серйозних бойових дій того року вже не було: війна добігала свого кінця. Пізніше Самойлович опинився серед полкової старшини вже Чернігівського полку (обіймав посади писаря, осавула й судді), іноді приймаючи командування як наказний полковник із резиденцією в Седневі²³.

Дещо згодом майбутній правитель козацької України перейшов під безпосереднє керівництво наступного за Брюховецьким гетьмана (і попередник Самойловича) – Дем'яна Ігнатовича-Многогрішного (його зазвичай називають просто Многогрішним, однак дослідники дійшли висновку, що це скоріше прізвисько)²⁴. Коли у січні 1668 р. Многогрішного призначили генеральним осавулом, І. Самойлович з уряду полкового судді перейшов на звільнене місце чернігівського полковника. У полку Іван Самойлович співпрацював з обозним полковим Савою Посудевським, суддею Марком Артемовичем, писарем Леоном (Леонтієм) Артемовичем Полуботком, разом з яким піднявся на боротьбу проти російських воевод²⁵.

Після загибелі Брюховецького й відступу військ Дорошенка з прибічниками наказного гетьмана Ігнатовича Самойлович отримав царське прощення. Проте полк він очолював недовго і вже через рік став генеральним суддею. А на його місце було висунуто Івана Яковича Лисенка. Справа в тому, що 6 березня 1669 р. в Глухові відбулась елекційна козацька рада, на якій у присутності московського посольства на чолі з князем Григорієм Ромодановським гетьманом Лівобережної України було обрано чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного (1669–1672 рр.). На цій же раді новий

гетьман запропонував обрати Івана Самойловича генеральним суддею лівобережного козацького війська: козаки й старшини проголосували за нього. Це був знак високої довіри і визнання заслуг перед козацтвом.

В кінці квітня 1669 р. Многогрішний відрядив до Москви генерального суддю Івана Самойловича для затвердження урядом старшинської чолобитної, складеної у вигляді Глухівських статей і прийнятої на козацькій раді 6 березня 1669 р. в Глухові.

Водночас український посол привіз тривожне повідомлення про те, що гетьман Правобережної України Петро Дорошенко уклав договір з представниками Туреччини про підданство козаків султанові. Це повідомлення викликало вкрай гостру реакцію Москви.

Військо Запорозьке просило Олексія Михайловича, по-перше, про те, щоб Ромодановський виступав із Севська, де зазвичай розташовувалися його війська, для захисту України на першу вимогу, не посилаючись на відсутність вказівки від царя; по-друге, щоб були звільнені українці, відправлені на заслання через доноси Брюховецького чи взяті в полон під час повстання 1668 р., а також, по-третє, щоб оклади старшини й козаків виплачувалися з російської скарбниці у тому випадку, коли на це не вистачатиме грошей, зібраних з українських міщан і селян. Останній пункт обґрунтовувався тим, що Україна була розорена, а містам, згідно з однією з другорядних статей Глухівського договору, надавалося звільнення від податків на строк від трьох до десяти років. Доплачувати козакам з власної скарбниці цар відмовився, а на перші два пункти дав згоду²⁶.

У тому самому році обидва береги Дніпра охопила міжусобна війна, у якій так чи інакше брали участь усі сусідні держави, крім Молдавії. На Правобережжі навесні й улітку 1668 р. тривала заплутана гра, яка складалася більше з маневрів і комбінацій, ніж із бойових дій, за участю Дорошенка, турків, на яких він спирався, і його тимчасового союзника Сірка, з одного боку, й Суховія з кримськими татарами – з другого²⁷. Дем'ян Многогрішний тим часом потроху завойовував Лівобережжя. На його бік перейшов переяславський полковник Думитрашко-Райча, змушений був піддатися й прилуцький полковник Щербина. Улітку гетьманські війська під командуванням Костянтина Стрієвського й Михайла Кияшка, що складалася з п'яти лівобережних полків та кількох сотень російських піхотинців, вели бойові дії на околицях Ромен проти Григорія Гамалєї, який очолював прибічників Петра Дорошенка. Обидві сторони проголосили, що ця кампанія завершилася для них переможно, хоча Стрієвський, за розповідями очевидців, просто втік з поля бою²⁸.

Завоювання Лівобережжя тривало й у 1670 р. До літа гетьманським військам удалося підкорити

полки, що зберігали вірність Дорошенкові, причому Кияшко з мешканцями цих полків поводився дуже жорстоко²⁹. У Росії того ж року вирувало повстання Степана Разіна, тому у вересні 1670 р. цар наказав Дем'яну Многогрішному відрядити п'ятсот або більше козаків на допомогу князю Г. Ромодановському проти бунтівників. Гетьман послав тисячу (очолив цей загін генеральний осавул Матвій Гвинтовка), хоча й побоювався нападу на Лівобережжя кримських татар, які, як він думав, замість Суховія спробують тепер зробити гетьманом горезвісного Юрія Хмельницького³⁰. У 1671 р., після довгих марних переговорів, з новою силою спалахнула війна козаків Дорошенка й буджацьких татар проти Речі Посполитої. Поляків підтримував Михайло Ханенко, до якого приєднався й отаман Сірко. Ханенко писав Дем'яну Ігнатовичу, благаючи про допомогу проти спільного ворога. Але з Москви гетьманові наказали не втручатися в міжусобицю на Правобережжі³¹.

Щодо позиції самого І. Самойловича, то відомо, що, хоча він й робив кар'єру на Лівобережній Україні, ставився до Росії з неприязню, будучи при тому ніяк не більшим прихильником Польщі³². Противагою цим державам він вважав Туреччину й Кримське ханство. Проте, на відміну від Петра Дорошенка, Самойлович не ризикував прямо виступати проти Росії та укладати союз із «бусурманами», а лише намагався запобігти остаточній перемозі будь-якої з сусідніх держав³³.

Отже, як бачимо, народившись в сім'ї священика, Іван Самойлович зумів зробити досить успішну військову кар'єру. В першу чергу цьому посприяв характер майбутнього гетьман, а також освіта. Разом з тим немалу роль відіграв і його шлюб з представницею полкової старшини козацтва, що дало йому можливість ввійти в коло провідних козацьких полковників.

¹ Оглоблін О. Самойлович Іван / О. Оглоблін // Енциклопедія українознавства. – Львів: НТШ, 1998. – Т. 7: Пришівщина – сиг – С. 2700; Шевчук В. Козацька держава / В. Шевчук. – К.: Абрис, 1995. – С. 127.

² Там само. – С. 141–147.

³ Величко Самійло. Літопис / С. Величко. У 2-х т. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 2. – С. 147.

⁴ Солов'єв С. М. Сочинения. В 18-ти кн. / С. М. Солов'єв. – М.: Мысль, 1991. – Кн. 6. – Т. 11–12: История России с древнейших времен. – С. 352; Костомаров Н. И. Руина / Н. И. Костомаров. – М.: Чарли, 1995. – С. 593.

⁵ Лунін С. І. Іван Самойлович / С. І. Лунін. – Харків: Фолио, 2009. – С. 6.

⁶ Там само. – С. 6.

⁷ Там само. – С. 6.

⁸ Сергієнко Г. Іван Самойлович / Г. Сергієнко // Володарі гетьманської булави. Історичні портрети – К.: Варта, 1994. – С. 347; Мельник Л. Гетьман Іван Самойлович / Л. Г. Мельник // Київська старовина. – 1996. – №1. – С. 77.

⁹ Лунін С. І. Вказ. праця. – С. 7.

¹⁰ Чухліб Т. Іван Самойлович / Т. Чухліб // Історія України в особах: Козаччина. – К.: Україна, 2000. – С. 162.

¹¹ Мельник Л. Г. Боротьба за українську державність (XVII ст.) / Л. Г. Мельник. – К.: Освіта, 1995. – С. 133–136, 138–146.

¹² Величко Самійло. Літопис... – Т. 2. – С. 147.

¹³ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – СПб.: 1867. – Т. 5: 1659 – 1665. – VIII, 335 с.; 1869. – Т. 6: 1665 – 1668. – IV, 6, – С. 179; [Гунова] С. Гетманство Брюховецкого // Киевская старина. – 1885. – Т. 12. – № 8. – С. 594–596.

¹⁴ Чухліб Т. Іван Самойлович... – С. 162.

¹⁵ Сергієнко Г. Вказ. праця. – С. 348; Мельник Л. Гетьман Іван Самойлович... – С. 78.

¹⁶ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России... – Т. 5. – С. 267; Літопис Самовидця. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 94.

¹⁷ Літопис Самовидця... – С. 94; Мельник Л. Г. Боротьба за українську державність... – С. 131–132; Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.) / В. Смолій. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 328–330.

¹⁸ Чухліб Т. В. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи (1663 – 1713). – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – С. 47–48, 105.

¹⁹ Літопис Самовидця... – С. 95–96; Яворницький Д. І. Історія запорозького козацтва: У 3-х т. / Д. І. Яворницький. – К.: Наук. думка, 1990. – Т. 2. – С. 249–252; Яворницький Д. І. Іван Дмитрович Сірко, славний кошовий отаман війська запорозьких низових козаків / Д. І. Яворницький. – Дніпропетровськ: Промінь, 1990. – С. 17–19; Мицик Ю. А. Іван Сірко / Ю. А. Мицик. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – С. 44–45.

²⁰ Грамон Антуан. Из истории московского похода Яна Казимира (1663–1664 гг.) / А. Грамон. – Юрьев: Типя К. Маттисена, 1929. – С. 2–3; Наливайко Д. Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI – XVIII ст. / Д. С. Наливайко. – К.: Основи, 1998. – С. 333; Чухліб Т. В. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи... – С. 47.

²¹ Грамон Антуан. Из истории московского похода Яна Казимира... – С. 11.

²² Сергієнко Г. Вказ. праця. – С. 348–349; Мельник Л. Гетьман Іван Самойлович... – С. 78; Каргалов В. В. Полководці XVII в. / В. В. Каргалов. – М.: Патриот, 1990. – С. 369–371.

²³ Сергієнко Г. Вказ. праця. – С. 350; Мельник Л. Гетьман Іван Самойлович... – С. 79; Шевчук В. Вказ. праця. – С. 129.

²⁴ Борисенко В. Дем'ян Многогрішний // Київська старовина. – 1992. – № 4. – С. 44–45.

²⁵ Кривошея В. Генеалогія українського козацтва. Нариси історії козацьких полків. – К., Стило, 2004. – С. 207.

²⁶ Солов'єв С. М. Сочинения... – С. 373.

²⁷ Яворницький Д. І. Іван Дмитрович Сірко, славний кошовий отаман війська запорозьких низових козаків... – С. 31; Мицик Ю. А. Іван Сірко... – С. 57; Чухліб Т. В. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи... – С. 98–99.

²⁸ Сокирко О. Лицарі другого сорту. Наймане військо Лівобережної Гетьманщини. 1669 – 1726 рр. / О. Сокирко. – К.: Темпора, 2006. – С. 130; Сокирко О. Охот-

ницьке військо Лівобережної Гетьманщини: історія виникнення. / О. Сокирко // Київська старовина. – 1998. – № 4. – С. 15–16.

²⁹ Чухліб Т. В. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи... – С. 74–75.

³⁰ Стецюк К. Вплив повстання Степана Разіна на Україну. (З історії спільної боротьби російського і українського народів проти феодально-кріпосницького гніту) / К. Стецюк. – К.: Вид-во АН УРСР, 1947 – С. 59; Стецюк К. І. Народні рухи на Лівобережній і Слобідській Україні в 50–70-х роках XVII ст. / К. І. Стецюк. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960 – С. 350–351.

³¹ Борисенко В. Дем'ян Многогрішний... – С. 46; Мельник Л. Г. Лівобережна Гетьманщина періоду стабілізації (1669 – 1709 рр.) / Л. Г. Мельник. – К.: ІСДО, 1995. – С. 7–8.

³² Луїнін С. І. Вказ. праця. – С. 14, 24–25.

³³ Там само. – С. 25.

Михайл НЕЧИПОРЕНКО
(Чернівці)

РОД САМОЙЛОВИЧЕЙ И НАЧАЛО ПОЛИТИЧЕСКОЙ КАРЬЕРЫ ИВАНА САМОЙЛОВИЧА

В статті охарактеризовано походження родини Самойловичей та в'явлено їх місце в українській історії. Особливу увагу приділено родственным зв'язкам майбутнього гетьмана, а також прослідковано його походження по кар'єрній службі середі казачества.

Ключевые слова: гетман, казачество, Левобереж'є, Правобереж'є. Запорозьская Сечь.

Mykhailo NECHYPORENKO
(Chernivtsi)

SAMOYLOVYCH FAMILY AND THE BEGINNING OF IVAN SAMOYLOVYCH POLITICAL CAREER

The article describes the background of Samoilyovych family and their place in Ukrainian history. Special attention is devoted to family ties of the future hetman, and tracing of his career rising up among the Cossacks.

Keywords: Hetman, Cossacks, the Left Bank, the Right Bank, Zaporozka Sich.

УДК 94(477)«17/18»

Катерина ВАЛЯВСЬКА
(Чернівці)

ЕЛЕМЕНТИ СВІТСЬКОГО ЖИТТЯ В АВСТРІЙСЬКІЙ БУКОВИНІ (1774–1815)

У статті розглядається проникнення на Буковину модерних форм публічності та їх адміністративний контроль як результат соціокультурних перетворень в перших десятиліттях австрійського періоду правління.

Ключові слова: Габсбурзька монархія, світське життя, розквіт, Буковина, Чернівці, бальний поряток.

Сьогодні в українській історіографії відбувається процес трансформації соціальної історії, тому все частіше предметом дослідження стають не лише певні соціальні групи, масові рухи та окремі особистості, але й різні прояви соціокультурного життя та повсякденності. Вивчення публічного життя Буковини, яке пропонується автором публікації, виправдане перш за все тим, що його зародження в останній чверті XVIII ст. та подальший розвиток створив поле для культурного та національного відродження краю.

Австрійська імперія, яку вже у XVIII ст. торкнувся процес індустріалізації, сприяла, головним чином в містах Буковини, переходу від традиційного суспільства до модерного та формуванню нової суспільної еліти. Цей процес супроводжувався виникненням нових форм суспільної комунікації, що особливо помітно проявлялося в публічному, або ж світському житті, наявність якого на Буковині вже становила прецедент.

Досі цьому аспекту не надавали пріоритету в історико-краєзнавчих студіях Буковини. Хоча розрізнені дані з цієї теми стали предметом зацікавлення в працях різних дослідників. Перш за все слід виокремити працю Р. Ф. Кайндля, завдяки якій до нас дійшли важливі факти соціокультурної картини австрійських Чернівців, адже дослідник мав у своєму розпорядженні солідну джерельну базу¹. Німецький історик Е. Турчинський, висвітлюючи історію Буковини в контексті австрійської періодизації, приділяє увагу проникненню західноєвропейських впливів, формування нового суспільного порядку та модернізацію публічного життя всіх етнічних спільнот Буковини в австрійський період². Одне з найновітніших досліджень здійснив румунський германіст І. Лігачіу, який незважаючи на чіткі хронологічні рамки роботи, все ж зачіпає більш ранній період та подає цікавий погляд на історію виникнення німецькомовного «культурного поля» в Чернівцях³.

На жаль, спектр джерельної бази за своєю інформативністю та часовими рамками щодо теми публікації досить обмежений. Деякі копії та цитати документів, як наприклад «Ballordnung» 1803 р., містяться в праці Р. Ф. Кайндля, що дісталися йому у спадщину від Ф. А. Віккенгаузера. Важливим для аналізу суспільної трансформації місцевої еліти є «Beschreibung des Bukowiner Districts» барона Габрієля Сплєні фон Міхальда, та мандрівні записки європейських авторів: Йозефа Рорера, Вінцента Баттані. З неопублікованих джерел інтерес для дослідження складають декрети і циркуляри австрійських правителів та Галицького намісництва про заборону участі в іноземних лотереях.

Метою пропонованого дослідження є аналіз суспільних та культурних перетворень, що торкнулись елітарних верств Буковини в період перших десятиліть австрійського панування, виявлення модерних форм суспільного життя, їх сутності та